

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 36, 2018, σσ. 35-43

3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της ελληνικής αγοράς εργασίας

Ιωάννης Χολέζας

3.1.1. Εισαγωγή

Στο τεύχος αυτό δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην απασχόληση και, συγκεκριμένα, στην ανάκαμψη που καταγράφεται από το 2014 και η οποία, τουλάχιστον σε ετήσια βάση, φαίνεται να συνεχίζεται και το τέταρτο τρίμηνο του 2017. Τα θέματα που διερευνώνται σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά των νέων θέσεων απασχόλησης και, ειδικότερα, τη γεωγραφική τους κατανομή, τα επαγγέλματα και τους κλάδους που αφορούν, την εθνική προέλευση των απασχολουμένων, το επίπεδο εκπαίδευσής τους, το φύλο και την ηλικία. Κλείνοντας, το άρθρο αναφέρεται στην πρόσκαιρη αύξηση της ανεργίας το τελευταίο τρίμηνο του έτους, η οποία, ωστόσο, δεν φαίνεται να επηρεάζει ουσιαστικά τις μέχρι τώρα ευοίωνες προοπτικές της απασχόλησης.

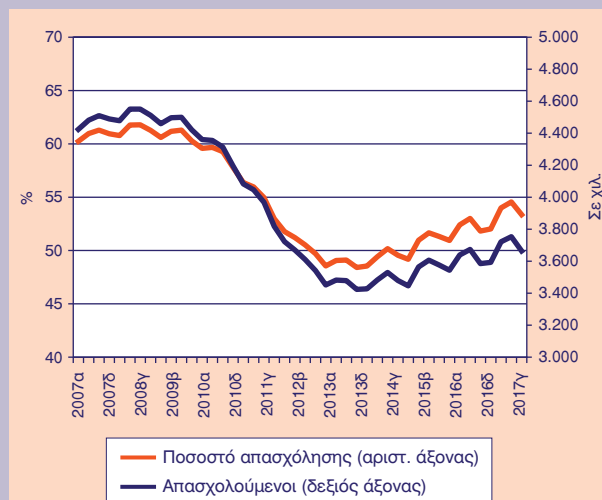
3.1.2. Απασχόληση

Το τέταρτο τρίμηνο του 2017 το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων 15-64 ετών, δηλαδή ο λόγος απασχολουμένων προς το σύνολο του εν λόγω πληθυσμού, ανήλθε σε 53,4%. Αυτό σημαίνει ότι περίπου έντεκα στους είκοσι απασχολούνταν, λόγος που αντιστοιχεί σε 3,66 εκατ. απασχολούμενους. Ο αριθμός τους μειώθηκε σε σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο κατά περίπου 88,8 χιλιάδες άτομα, κυρίως λόγω εποχικότητας της οικονομικής δραστηριότητας, όμως είναι μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο αριθμό των απασχολουμένων ένα έτος πριν, δηλαδή το τέταρτο τρίμηνο του 2016, κατά 79,1 χιλιάδες άτομα περίπου. Επομένως, ο αριθμός των απασχολουμένων συνέχισε την ανοδική του πορεία σε επίπεδο έτους.

Το ποσοστό απασχόλησης δεν ήταν πάντοτε τόσο χαμηλό (Διάγραμμα 3.1.1), αν και πάντοτε υπολείπταν σημαντικά του αντίστοιχου άλλων ευρωπαϊκών χω-

ρών. Αναφέρεται σχετικά ότι το ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα των ατόμων 15-64 ετών υπολείπεται περίπου 15 εκατοστιαίες μονάδες του μέσου όρου της ΕΕ τα τελευταία χρόνια, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat. Σημειώνεται ακόμη ότι, πριν το ξέσπασμα της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, η διαφορά στο ποσοστό απασχόλησης από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο είχε μειωθεί περίπου στις πέντε εκατοστιαίες μονάδες. Ενδεικτικά, το τέταρτο τρίμηνο του 2008 το ποσοστό απασχόλησης ήταν 61,3% και οι απασχολούμενοι έφταναν περίπου τα 4,51 εκατ. άτομα στην Ελλάδα, όταν ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ήταν 65,6%. Η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας και οι πολιτικές λιτότητας μείωσαν το ποσοστό απασχόλησης με γοργούς ρυθμούς και μεγέθυναν τη διαφορά από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το τέταρτο τρίμηνο του 2013 απασχολούνταν σχεδόν 3,42 εκατ. άτομα και το ποσοστό απασχόλησης άγγιξε το 48,4%, το χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης των τελευταίων χρόνων. Αυτό σημαίνει ότι σε πέντε χρόνια χάθηκαν περίπου 1,1 εκατ. θέσεις εργασίας (2008-2013), ενώ στα επόμενα τέσσερα –εξαιτίας της αναμικτής μεγέθυνσης– δημιουργήθηκαν μόλις 240,2 χιλιάδες θέσεις εργασίας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.1
Αριθμός απασχολουμένων και ποσοστό απασχόλησης

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

(2013-2017), δηλαδή ούτε το ένα τέταρτο των θέσεων εργασίας που χάθηκαν. Είναι φανερό ότι ο ρυθμός δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας υπολείπεται σημαντικά του ρυθμού μείωσης, στοιχείο που δείχνει ότι η δημιουργία θέσεων εργασίας δεν είναι ούτε εύκολη, ούτε απλή υπόθεση. Όπως συζητήθηκε στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων*, οι νέες θέσεις εργασίας διαφέρουν και ως προς άλλα σημαντικά ποιοτικά χαρακτηριστικά που έχουν να κάνουν με τις ώρες εργασίας, τη διάρκεια της σύμβασης, κ.ά.

Έχει ενδιαφέρον να διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά της αύξησης του αριθμού των απασχολούμενων από το 2014, ώστε να αποσαφηνιστεί το είδος των θέσεων απασχόλησης που δημιουργούνται. Για παράδειγμα, συχνά ακούγεται στον δημόσιο διάλογο η άποψη ότι η ανάκαμψη πρέπει να στηριχτεί σε έναν παραγωγικό μετασχηματισμό της οικονομίας. Αν όμως οι νέες θέσεις εργασίας δημιουργούνται σε παραδοσιακούς κλάδους, όπως είναι ο αγροτικός κλάδος ή το εμπόριο, τότε ίσως η διαδικασία δεν θα οδηγήσει στα βέλτιστα οικονομικά αποτελέσματα. Επίσης, αν οι νέες θέσεις εργασίας αφορούν απόφοιτους χαμηλών εκπαιδευτικών βαθμίδων ή/και μετανάστες ή/και ανειδίκευτους εργαζόμενους, αυτό πιθανόν αποτελεί ένδειξη ότι η προστιθέμενη αξία των προϊόντων και υπηρεσιών που

θα παραχθούν έχει σημαντικά περιθώρια βελτίωσης, μιας και πιθανότατα στηρίζεται στη φτηνή εργασία. Ακόμη, αν οι νέες θέσεις αφορούν κυρίως άνδρες ή/και ώριμα άτομα, αυτό σημαίνει ότι το ανθρώπινο δυναμικό των γυναικών ή/και των νέων παραμένει αναξιοποίητο ή ότι, πάντως, δεν συμβάλλει όσο θα μπορούσε στη μεγέθυνση της οικονομίας. Επιπλέον, αν ένα σημαντικό μέρος της αύξησης της απασχόλησης τροφοδοτείται από την αύξηση της αυτοαπασχόλησης, αυτό σημαίνει ότι ίσως η οικονομία δεν παράγει αρκετές θέσεις μισθωτής εργασίας ή ότι δημιουργούνται κατά κανόνα μικρές επιχειρήσεις που δύσκολα μπορούν να επιβιώσουν στο διεθνές, ή έστω ευρωπαϊκό, ανταγωνιστικό περιβάλλον. Άλλες παράμετροι οδηγούν σε διαφορετικά αποτελέσματα, τα οποία είναι χρήσιμο να γνωρίζουν οι ασκούντες πολιτική.

Ο Πίνακας 3.1.1 αναλύει την αύξηση της απασχόλησης την περίοδο 2013δ-2017δ με βάση τα χαρακτηριστικά των ατόμων. Τα πρώτα χαρακτηριστικά που συζητούνται είναι το φύλο, η ηλικία, η εκπαίδευση και η υπηκοότητα. Σημειώνεται ότι ο ορισμός για τους νέους είναι διευρυμένος, καθώς περιλαμβάνει τα άτομα από 15 ως 29 ετών, στη λογική ότι οι δυσκολίες που συναντά ένας απόφοιτος κατά την ένταξη στην αγορά εργασίας οφείλονται όχι τόσο στο νεαρό της ηλικίας, αλλά

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.1 Μεταβολή ομάδων απασχολούμενων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά

	2013δ-2017δ		Ποσοστό απασχόλησης		
	Μεταβολή (σε χιλ.)	Μεταβολή (%)	2013δ	2017δ	Μεταβολή (εκατ. μον.)
Σύνολο	256,4	7,4	37,4	40,8	3,4
Άνδρες	135,8	6,6	45,6	49,4	3,8
Γυναίκες	120,6	8,4	29,7	32,7	3,0
Νέοι (15-29)	17,7	4,0	25,3	28,5	3,2
Όριμοι (30-64)	222,5	7,5	56,0	61,1	5,1
Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακό	53,2	39,0	71,8	78,1	6,3
Πανεπιστήμιο	45,8	6,5	59,6	60,0	0,4
Ανώτ. Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση*	148,4	23,6	54,4	60,6	6,2
Λύκειο	127,2	10,9	40,2	44,0	3,8
Γυμνάσιο	-1,3	-0,4	30,0	30,2	0,2
Δημοτικό ή λιγότερο	-117,0	-22,9	18,5	16,8	-1,7
Ελληνική υπηκοότητα	316,6	9,8	36,9	40,5	3,6
Ξένη υπηκοότητα	-60,2	-23,8	46,3	47,4	1,1

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

* Η Ανώτερη Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση περιλαμβάνει τους απόφοιτους μεταλυκειακών σπουδών (IEK) και τους απόφοιτους ΤΕΙ.

Σημείωση: Η πλάγια γραμματοσειρά αντιπροσωπεύει μεταβολές μεγαλύτερες από τον μέσο όρο της χώρας.

κυρίως στην έλλειψη προϋπηρεσίας, και, επομένως, κρίνεται σκόπιμο να συμπεριληφθούν και οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ομάδα των νέων.

Η αύξηση των ανδρών απασχολούμενων την περίοδο 2013δ-2017δ έφτασε τα 135,8 χιλ. άτομα, αριθμός που αντιστοιχεί σε αύξηση 6,6% και υπολείπεται της αντίστοιχης ποσοστιαίας αύξησης των γυναικών. Συνέπεια της αύξησης των απασχολούμενων και των μεταβολών στον πληθυσμό είναι η αύξηση του ποσοστού απασχόλησης κατά περίπου τέσσερις εκατοστιαίες μονάδες για τους άνδρες και τρεις εκατοστιαίες μονάδες για τις γυναίκες, οπότε φαίνεται ότι η διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών διευρύνθηκε. Αυτό σημαίνει ότι η ανάκαμψη της απασχόλησης που παρατηρείται δεν είναι ισόρροπη ως προς το φύλο. Αντίστοιχα, η αύξηση των απασχολούμενων 30-64 ετών είναι πολλαπλάσια εκείνης των νέων 15-29 ετών. Προφανώς σε απόλυτους αριθμούς η όποια σύγκριση οδηγεί σε παραπλανητικά συμπεράσματα, καθώς η ομάδα 30-64 είναι πολυπληθέστερη. Ωστόσο, η αναλογική αύξηση είναι περίπου διπλάσια σε σύγκριση με εκείνη των νέων. Την περίοδο 2013δ-2017δ το ποσοστό απασχόλησης αυξήθηκε και για τις δύο ομάδες, όμως αυξήθηκε περισσότερο στην ομάδα 30-64 ετών, όπου η αύξηση ξεπέρασε τις πέντε εκατοστιαίες μονάδες. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η αύξηση της απασχόλησης των νέων υπολείπεται αναλογικά, παρά τις στοχευμένες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης των τελευταίων χρόνων. Πολύ πιθανόν η εικόνα να ήταν χειρότερη χωρίς αυτές, εντούτοις είναι απαραίτητη η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους.

Η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού παρατηρείται σε όλες τις χώρες του κόσμου που αναπτύσσονται και οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Ένας βασικός παράγοντας είναι η ανάπτυξη της τεχνολογίας. Το εξειδικευμένο ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί εισροή για την τεχνολογική ανάπτυξη, ενώ ταυτόχρονα την τροφοδοτεί. Ως γνωστόν, το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι βασικό συστατικό στοιχείο του ανθρώπινου κεφαλαίου. Στο πλαίσιο αυτό, είναι πολύ ενδιαφέρουσα η παρατήρηση ότι οι απασχολούμενοι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου εμφάνισαν τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση την περίοδο 2013δ-2017δ που άγγιξε το 40%, καθώς κατέλαβαν περίπου 53 χιλ. νέες θέσεις εργασίας, δηλαδή περίπου το 20% του συνόλου των νέων θέσεων απασχόλησης. Δεν αποκλείεται η αύξηση να οφείλε-

ται περισσότερο στη μείωση των αποδοχών αυτής της ομάδας αποφοίτων, γεγονός που τους έκανε πιο ελκυστικούς ακόμη και για θέσεις που απαιτούν χαμηλότερα εκπαιδευτικά προσόντα, και λιγότερο στην αύξηση των θέσεων που απαιτούν υψηλή εξειδίκευση. Ένα ακόμη ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι τη δεύτερη μεγαλύτερη αύξηση εμφάνισαν οι απασχολούμενοι απόφοιτοι τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης. Σε συνδυασμό με την πάγια επιθυμία ενίσχυσης αυτού του είδους της εκπαίδευσης στη χώρα, γίνεται προφανής η σημασία της παρατήρησης. Αν δε προστεθεί σε αυτήν η αναιμική αύξηση των απασχολούμενων αποφοίτων πανεπιστημίου, η οποία υπολείπεται ακόμη και εκείνης των απασχολούμενων αποφοίτων λυκείου, υπάρχουν ενδείξεις ότι ίσως οι συσχετισμοί στην αγορά εργασίας αλλάζουν προς όφελος μη αναμενόμενων ομάδων αποφοίτων. Ξεκάθαρη εικόνα μπορεί να σχηματίσει κανείς μόνο εξετάζοντας λεπτομερή στοιχεία αναφορικά με τη σύζευξη των αποφοίτων με τις θέσεις εργασίας. Τέλος, το ποσοστό απασχόλησης αυξάνεται καθώς αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης, στοιχείο που δείχνει ότι η εκπαίδευση διευκολύνει σε ένα βαθμό την εύρεση απασχόλησης, τουλάχιστον ως τώρα. Σημειώνεται ότι στις δύο χαμηλότερες βαθμίδες εκπαίδευσης οι προοπτικές απασχόλησης χειροτέρευσαν τα τελευταία τέσσερα έτη, παρά την αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων.

Ένα ακόμη στοιχείο αλλαγής σε σχέση με το παρελθόν αποτελεί η μείωση της απασχόλησης των ξένων υπηκόων στη διάρκεια της περιόδου 2013δ-2017δ, οι οποίοι, στην πλειονότητά τους, απασχολούνται σε δουλειές χαμηλής ή καθόλου εξειδίκευσης, όπως είναι κάποιες αγροτικές εργασίες ή εργασίες στην οικοδομή¹. Αυτό οφείλεται εν μέρει στις γλωσσικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, αλλά και στη χαμηλή αξιολόγηση των σπουδών σε άλλες χώρες από την ελληνική αγορά εργασίας. Σε κάθε περίπτωση, η μείωση της απασχόλησης των ξένων υπηκόων σε μια περίοδο κατά την οποία η απασχόληση αυξάνεται – σημειώνεται ότι οι απασχολούμενοι Έλληνες υπήκοοι αυξήθηκαν περίπου κατά 10%– μπορεί να αποδοθεί στη μείωση των ευκαιριών απασχόλησης για τη συγκεκριμένη ομάδα απασχολούμενων. Η αξία της παρατήρησης δεν μειώνεται, αλλά μάλλον ενισχύεται, από το επιχείρημα της μείωσης της παρουσίας ξένων υπηκόων στη χώρα², καθώς αυτή οφείλεται κυρίως στην έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης. Υπενθυμίζε-

1. Υπολογίζεται ότι στα μέσα της δεκαετίας του 2000 ένας στους τέσσερις ξένους υπηκόους εργαζόταν στην οικοδομή, ενώ ένας στους δέκα που απασχολούνται στον αγροτικό τομέα ήταν ξένος υπήκοος. Βλέπε Cholezas, I. and P. Tsakloglou (2009), "The economic impact of immigration in Greece: taking stock of the existing evidence", *Southeast European and Black Sea Studies*, 9(1-2), pp. 77-104.

2. Αυτό προκύπτει από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το εργατικό δυναμικό. Φαίνεται ότι από το τέλος του 2013 ως το τέλος του 2017 το εργατικό δυναμικό των ξένων υπηκόων μειώθηκε πάνω από 25%.

ται ότι η βασική αιτία μετανάστευσης προς τη χώρα μας στο παρελθόν ήταν η εύρεση εργασίας³. Αυτό, άλλωστε, ερμηνεύει, μεταξύ άλλων, και το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης των ξένων υπηκόων έναντι των Ελλήνων υπηκόων.

Ενδιαφέρον έχει, επίσης, να διερευνηθεί η γεωγραφική κατανομή της αύξησης των απασχολούμενων. Ο Πίνακας 3.1.2 έχει δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η κατανομή μεταξύ των περιοχών με βάση τον βαθμό αστικότητας. Την περίοδο 2013δ-2017δ στην περιοχή της πρωτεύουσας οι θέσεις απασχόλησης μειώθηκαν κατά 3,6%, δηλαδή καταστράφηκαν περίπου 42 χιλ. θέσεις. Σε αντιδιαστολή, στην υπόλοιπη χώρα οι θέσεις απασχόλησης αυξήθηκαν. Τη μεγαλύτερη αναλογικά αύξηση κατέγραψε η Θεσσαλονίκη

(22,4%) και ακολουθούν οι λοιπές αστικές περιοχές. Ωστόσο, σημειώνεται ότι η Θεσσαλονίκη παρουσίασε τη μεγαλύτερη μείωση στον αριθμό των απασχολούμενων την προηγούμενη περίοδο (2008δ-2013δ)⁴. Τη μικρότερη αύξηση των απασχολούμενων εμφάνισαν οι αγροτικές περιοχές, όμως, κατ' αναλογία με τη Θεσσαλονίκη, την προηγούμενη περίοδο εμφάνισαν τη μικρότερη μείωση. Άρα, και στις δύο περιπτώσεις, η κίνηση του αριθμού των απασχολούμενων την περίοδο 2013δ-2017δ πιθανόν αντισταθμίζει εν μέρει κινήσεις της περιόδου κατά την οποία η απασχόληση μειωνόταν. Αυτό κάνει ακόμη σημαντικότερη τη μείωση των απασχολούμενων στην περιοχή της πρωτεύουσας, καθώς είναι η μοναδική όπου η μείωση είναι συνεχής καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης, στοιχείο που

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.2 Μεταβολή απασχολούμενων κατά βαθμό αστικότητας και περιφέρεια

	2013δ-2017δ		Ποσοστό απασχόλησης		
	Μεταβολή (σε χιλ.)	Μεταβολή (%)	2013δ	2017δ	Μεταβολή (εκατ. μον.)
Πρωτεύουσα	-41,9	-3,6	39,2	41,7	2,5
Θεσσαλονίκη	57,3	22,4	33,1	38,8	5,7
Λοιπές	151,8	17,2	37,0	40,7	3,7
Ημιαστικές	69,3	15,9	37,5	42,1	4,6
Αγροτικές	19,8	2,7	36,9	39,5	2,6
Ανατ. Μακεδονία και Θράκη	19,4	10,3	36,3	40,8	4,5
Κεντρική Μακεδονία	84,3	15,4	34,1	39,4	5,3
Δυτική Μακεδονία	5,6	7,1	32,7	36,0	3,3
Ήπειρος	4,1	4,0	34,4	36,5	2,1
Θεσσαλία	22,1	9,5	37,2	41,0	3,8
Ιόνια νησιά	-5,9	-8,2	41,0	38,2	-2,8
Δυτική Ελλάδα	17,4	8,7	34,6	37,9	3,3
Στερεά Ελλάδα	20,7	12,3	35,3	39,9	4,6
Αττική	41,7	3,2	39,1	41,5	2,4
Πελοπόννησος	19,9	10,6	39,6	44,3	4,7
Βόρειο Αιγαίο	2,5	3,8	38,2	41,3	3,1
Νότιο Αιγαίο	6,0	5,1	42,0	44,8	2,8
Κρήτη	18,7	8,9	40,8	43,9	3,1

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Σημείωση: Η πλάγια γραμματοσειρά αντιπροσωπεύει μεταβολές μεγαλύτερες από τον μέσο όρο της χώρας.

3. Βλέπε Cholezas, I. and P. Tsakoglou (2009), "The economic impact of immigration in Greece: taking stock of the existing evidence", *Southeast European and Black Sea Studies*, 9(1-2), pp. 77-104.

4. Τα στοιχεία δεν παρουσιάζονται για λόγους οικονομίας χώρου, αλλά είναι διαθέσιμα από την ΕΛΣΤΑΤ.

οφείλει να προβληματίσει. Αποτέλεσμα δε είναι ότι το 2017δ οι ημιαστικές περιοχές εμφανίζονται ως αυτές με το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης. Σημειώνεται ότι η Θεσσαλονίκη έχει παραδοσιακά το μικρότερο.

Όπως φαίνεται στο δεύτερο τμήμα του Πίνακα 3.1.2, η αύξηση των απασχολούμενων δεν κατανέμεται ομοιόμορφα μεταξύ των περιφερειών της χώρας. Η πρώτη παρατήρηση είναι η μείωση των απασχολούμενων στα Ιόνια νησιά, παρά την αύξηση που καταγράφεται σε όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες. Η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας πρωτοστατεί στην αύξηση των απασχολούμενων και ακολουθούν η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας, η περιφέρεια Πελοποννήσου και η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης. Αιμική αύξηση των απασχολούμενων καταγράφηκε στην Αττική, τα νησιά του Βορείου Αιγαίου και την Ήπειρο (4% ή λιγότερο). Σημειώνεται ότι κατά την καθοδική περίοδο οι απασχολούμενοι μειώθηκαν λιγότερο στα νησιά του Βορείου Αιγαίου και περισσότερο στην Κεντρική Μακεδονία. Επομένως, η πρώτη εμφανίζει μειωμένη μεταβλητότητα των απασχολούμενων στις οικονομικές διακυμάνσεις, ενώ η δεύτερη αυξημένη μεταβλητότητα. Η Αττική, από την άλλη πλευρά, εμφανίζει έντονη ευαισθησία στην κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας σε όρους απασχόλησης, αλλά μειωμένη αντίδραση την περίοδο ανάκαμψης⁵. Τα Ιόνια νησιά είναι μια ξεχωριστή κατηγορία, η οποία πρέπει να διερευνηθεί περαιτέρω, καθώς εκεί η απασχό-

ληση μειώνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια. Τέλος, το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης καταγράφηκε στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου, την Πελοπόννησο και την Κρήτη.

Ενδιαφέρον έχει και η θέση των νέων απασχολούμενων στην αγορά εργασίας. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.1.3 δείχνουν δύο ομάδες να μειώνονται και δύο να αυξάνονται σε μέγεθος, παρά τη γενικότερη αύξηση των απασχολούμενων. Ειδικότερα, τη μεγαλύτερη αύξηση την περίοδο 2013δ-2017δ κατέγραψαν οι επιχειρηματίες (δηλαδή οι αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό) και ακολουθούν, όπως είναι αναμενόμενο, οι μισθωτοί. Αντίθετα, μειώθηκαν οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό και ιδιαίτερα οι βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση. Τα αποτελέσματα ήταν αντίστοιχες μειώσεις και αυξήσεις στα μερίδια της κάθε ομάδας στους απασχολούμενους. Επιπλέον, φαίνεται ότι η ελληνική οικονομία συγκλίνει στα ευρωπαϊκά πρότυπα που θέλουν μεγαλύτερο μερίδιο μισθωτών και μικρότερο όλων των υπολοίπων κατηγοριών⁶. Αναφέρεται ενδεικτικά ότι το ποσοστό μισθωτών στην ΕΕ-28 το 2017δ ήταν 85,6%, ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό δεν ξεπερνούσαν το 10%. Αντίστοιχα, οι βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση στην ΕΕ-28 μετά βίας αγγίζουν τα τελευταία χρόνια το 1%, ενώ οι επιχειρηματίες φτάνουν το 4%. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι οι μισθωτοί είναι η ομάδα που απέχει περισσότερο από το επίπε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.3 Μεταβολή απασχολούμενων κατά είδος απασχόλησης

	2013δ-2017δ		Σύνθεση απασχόλησης	
	Μεταβολή (σε χιλ.)	Μεταβολή (%)	2013δ	2017δ
Αυτοαπασχολούμενος με προσωπικό	59,0	26,3	6,5	7,6
Αυτοαπασχολούμενος χωρίς προσωπικό	-37,5	-4,2	25,5	22,7
Μισθωτός	256,3	11,6	63,3	65,8
Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση	-21,3	-12,9	4,7	3,8

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

5. Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι η Πρωτεύουσα δεν ταυτίζεται με την Αττική, καθώς η δεύτερη είναι ευρύτερη περιοχή. Επομένως, η μείωση των απασχολούμενων στην πρώτη δεν έρχεται σε αντίθεση με την αύξηση των απασχολούμενων στη δεύτερη, διότι η διαφορά οφείλεται σε περιοχές εκτός Αθηνών, αλλά εντός Αττικής. Ειδικότερα, η Αθήνα εμφανίζει κάμψη της απασχόλησης τα τελευταία τέσσερα έτη.

6. Υπενθυμίζεται ότι το 2017 οι αυτοαπασχολούμενοι με έναν ή δύο εργοδότες εντάχθηκαν ασφαλιστικά στους μισθωτούς (βάσει του Ν.4387/2016). Αυτό ενδέχεται να αύξησε το μερίδιο των μισθωτών. Ωστόσο, η μεταβολή αυτή μάλλον εξομάλυνε την εικόνα της αγοράς εργασίας, καθώς ανέκαθεν η συγκεκριμένη κατηγορία αποκαλούνταν οιονεί μισθωτοί και χρησιμοποιούνταν ως επιχείρημα ότι οι αυτοαπασχολούμενοι δεν είναι πραγματικά όσοι εμφανίζονταν στις επίσημες στατιστικές, λόγω της ιδιαιτερότητας αυτής της κατηγορίας. Αυτό στον βαθμό που οι ερωτώμενοι θεώρησαν ότι άλλαξαν ιδιότητα, μιας και η ΕΕΔ στηρίζεται στις απαντήσεις των ερωτώμενων.

δο απασχόλησης που επικρατούσε πριν την έναρξη της κρίσης, δηλαδή το τελευταίο τρίμηνο του 2008.

Όπως συζητήθηκε σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*, οι επιπτώσεις της κρίσης στην απασχόληση έπληξαν περισσότερο συγκεκριμένους κλάδους. Η ανάκαμψη που καταγράφεται από το 2014 έχει ανάλογα χαρακτηριστικά, με την έννοια ότι κάποιοι κλάδοι τα καταφέρνουν σημαντικά καλύτερα από άλλους. Οι περισσότερες νέες θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια στον κλάδο *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης* (πάνω από 74 χιλ. θέσεις). Ακολουθούν ο κλάδος *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, κ.ά.* και ο κλάδος

Μεταποίηση. Ωστόσο, αυτοί οι κλάδοι είναι οι πληθέστεροι κλάδοι στην ελληνική οικονομία, οπότε είναι εν μέρει αναμενόμενη η μεγάλη συνεισφορά τους. Αναλογικά μεγάλη αύξηση των θέσεων απασχόλησης καταγράφεται στον κλάδο *Ορυχεία και λατομεία* και στον κλάδο *Διαχείριση ακίνητης περιουσίας*, όμως αυτοί οι κλάδοι είναι μικροί σε μέγεθος και, επομένως, τα στοιχεία, ως δειγματοληπτικά, ενδέχεται να μην είναι ακριβή. Δεν ισχύει όμως το ίδιο για τους κλάδους *Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες* και *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης*, οι οποίοι εμφανίζουν αύξηση των απασχολούμενων κατά περίπου 30%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.4 Μεταβολή απασχολούμενων κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

	2013δ-2017δ		Σύνθεση απασχόλησης	
	Μεταβολή (σε χιλ.)	Μεταβολή (%)	2013δ	2017δ
A. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	-25,8	-5,4	13,8	12,1
B. Ορυχεία και λατομεία	3,0	34,1	0,3	0,3
Γ. Μεταποίηση	42,5	13,3	9,2	9,7
Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	1,7	5,8	0,8	0,8
Ε. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	5,0	21,0	0,7	0,8
ΣΤ. Κατασκευές	-9,3	-6,1	4,4	3,9
Z. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	67,7	11,0	17,7	18,3
H. Μεταφορά και αποθήκευση	15,6	8,9	5,0	5,1
Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	74,2	29,5	7,2	8,7
I. Ενημέρωση και επικοινωνία	14,0	18,4	2,2	2,4
K. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	-15,9	-15,1	3,0	2,4
Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	1,0	31,3	0,1	0,1
M. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	12,9	6,6	5,6	5,6
N. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	20,5	31,2	1,9	2,3
Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα. Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	-1,1	-0,3	9,4	8,8
O. Εκπαίδευση	12,2	4,3	8,1	7,9
Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	32,2	15,4	6,0	6,5
P. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	4,2	9,2	1,3	1,3
Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	18,1	28,2	1,8	2,2
T. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών	-16,1	-33,1	1,4	0,9
Y. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων	0,2	12,5	0,0	0,0

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Όπως καθίσταται σαφές, ο κλάδος του τουρισμού αποτελεί τον ισχυρότερο παράγοντα αύξησης της απασχόλησης την περίοδο που εξετάζεται, τόσο σε απόλυτους όσο και σε σχετικούς όρους. Βέβαια, δεδομένου ότι η ζήτηση για τουριστικές υπηρεσίες προέρχεται πρωτίστως από το εξωτερικό, υπάρχουν προσδιοριστικοί παράγοντες που είναι έξω από τη σφαίρα επιρροής της χώρας. Από την άλλη πλευρά, άλλοι μεγάλοι κλάδοι παρουσιάζουν συρρίκνωση. Για παράδειγμα, ο κλάδος *Γεωργία, δασοκομία και αλιεία* καταγράφει μείωση των απασχολούμενων κατά περίπου 26 χιλ. (5,4%), ενώ και στις *Κατασκευές* η μείωση της απασχόλησης που ξεκίνησε το 2008 συνεχίζεται. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η επίδοση του κλάδου *Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών*, καθώς, αν και μικρός σε μέγεθος, παραδοσιακά απασχολεί περισσότερους ξένους υπηκόους. Η μείωση που καταγράφεται στους απασχολούμενους συμβαδίζει με τη μείωση της απασχόλησης των ξένων υπηκόων που συζητήθηκε με βάση τον Πίνακα 3.1.1.

Εν κατακλείδι, η απασχόληση σε κάποιους κλάδους συρρικνώνεται και σε κάποιους άλλους ενισχύεται με-

ταβάλλοντας τα μερίδιά τους στη συνολική απασχόληση. Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις, η πολιτεία πρέπει να σταθεί αργός. Στην πρώτη στηρίζοντας όσους χάνουν την εργασία τους από τη συρρίκνωση και διευκολύνοντας τη μετάβασή τους σε νέες θέσεις εργασίας⁷ και στη δεύτερη απέχοντας από ενέργειες που θα μπορούσαν να διακινδυνεύσουν την καλή πορεία, διασφαλίζοντας όμως την τήρηση των κανόνων της φορολογικής και εργατικής νομοθεσίας.

Η ανάλυση των επαγγελματών στα οποία αυξήθηκαν οι απασχολούμενοι παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.1.5. Η μεγαλύτερη μείωση καταγράφεται στα *Μέλη των βουλευομένων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη* και ξεπέρασε το 40%. Σε μια περίοδο αυξανόμενης απασχόλησης, η μείωση των απασχολούμενων που βρίσκονται στην κορυφή της διοικητικής ιεραρχίας, παρότι ενδεχομένως συμβαδίζει με τη μείωση του κόστους των επιχειρήσεων, μπορεί να ενέχει κινδύνους για το μέλλον, εφόσον δεν οφείλεται στο κλείσιμο των επιχειρήσεων, αλλά σε συνειδητή επιλογή της διοίκησης. Η επόμενη μεγαλύτερη μείωση των απασχολούμενων αφορά την κατηγορία

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.5 Μεταβολή απασχολούμενων κατά επάγγελμα

	2013δ-2017δ		Σύνθεση απασχόλησης	
	Μεταβολή (σε χιλ.)	Μεταβολή (%)	2013δ	2017δ
(1) Μέλη των βουλευομένων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη	-73,5	-42,4	5,0	2,7
(2) Επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	50,6	7,4	19,7	19,7
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και συναφή επαγγέλματα	19,3	7,1	7,8	7,8
(4) Υπάλληλοι γραφείου και συναφή επαγγέλματα	60,9	17,9	9,8	10,7
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	163,1	23,1	20,3	23,2
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	-30,5	-6,8	12,9	11,2
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και συναφή τεχνικά επαγγέλματα	2,5	0,7	9,7	9,1
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	36,4	16,6	6,3	6,9
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	27,9	12,1	6,6	6,9
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	-0,3	-0,5	1,9	1,8

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

7. Σημειώνεται ότι όλοι όσοι αποχωρούν από την εργασία δεν καθίστανται αυτόματα άνεργοι, καθώς μπορεί να συνταξιοδοτούνται ή να βρίσκουν δουλειά στο εξωτερικό ή ακόμη και να παύουν να συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό (πιθανόν λόγω εναλλακτικών πηγών εισοδήματος).

Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς. Αν και απέχει σημαντικά σε μέγεθος, ωστόσο συμβαδίζει με τη μείωση της απασχόλησης που καταγράφεται στον γεωργικό τομέα. Όλες οι άλλες επαγγελματικές ομάδες εμφάνισαν αύξηση των απασχολούμενων την περίοδο 2013δ-2017δ. Σημαντικότερη αύξηση καταγράφεται στην ομάδα *Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές*, στην ομάδα *Υπάλληλοι γραφείου, κ.ά.* και στην ομάδα *Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, κ.ά.* Οι δύο πρώτες κατηγορίες, εκ πρώτης όψεως, δεν συμβαδίζουν με την αύξηση των απασχολούμενων αποφοίτων τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης που συζητήθηκε παραπάνω. Ωστόσο, δεν αποκλείεται οι προσλήψεις να αφορούν ετεροαπασχόληση νέων απασχολούμενων. Ασφαλέστερο συμπέρασμα απαιτεί πλουσιότερα στοιχεία και ενδέχεται να ανατρέψει την εικόνα.

Επιπλέον, η ισχυρότερη αύξηση των απασχολούμενων καταγράφεται σε κλάδους που μπορούν να χαρακτηριστούν εντάσεως εργασίας. Αν και αυτό σημαίνει περισσότερες νέες θέσεις εργασίας, εντούτοις μπορεί να αποδειχθεί προβληματικό στο μέλλον, καθώς δεν συνάδει με την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας μέσω της καινοτομίας και της τεχνολογικής ανάπτυξης, οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν βιώσιμες θέσεις εργασίας. Επομένως, θα ήταν επιθυμητό να αυξηθεί ο ρυθμός δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης και στους κλάδους εντάσεως κεφαλαίου με τη δημιουργία κατάλληλου οικονομικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος για την προσέλκυση κατάλληλων εγχώριων και ξένων επενδύσεων. Προς τούτο απαιτείται συνεργασία και συνεννόηση μεταξύ της κυβέρνησης και των κοινωνικών εταίρων.

3.1.3. Ανεργία

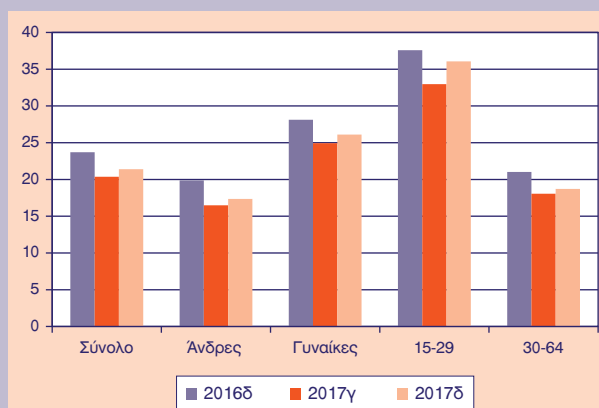
Η μείωση της απασχόλησης που καταγράφηκε σε επίπεδο τριμήνου λόγω της εποχικότητας της οικονομικής δραστηριότητας συνοδεύτηκε από την αύξηση του ποσοστού ανεργίας σε 21,4% για τα άτομα ηλικίας 15-64 ετών (Διάγραμμα 3.1.2). Σε σύγκριση με το ίδιο τρίμηνο του προηγούμενου έτους οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 116 χιλ. και διαμορφώθηκαν σε 997,8 χιλ. Ειδικότερα, σε ετήσια βάση οι άνεργοι άνδρες μειώθηκαν κατά 67,3 χιλ. και οι άνεργες γυναίκες κατά 49,8 χιλ. Επίσης, οι άνεργοι νέοι 15-29 ετών μειώθηκαν κατά 25,3 χιλ., ενώ οι άνεργοι ηλικίας 30-64 ετών μειώθηκαν κατά 90,7 χιλ. σε ένα έτος. Επομένως, η μείωση του αριθμού των ανέργων προήλθε κατά 57% από τη

μείωση των ανέργων ανδρών ή κατά 77% περίπου από τα άτομα 30-64 ετών⁸.

Σε τριμηνιαία βάση, οι άνεργοι αυξήθηκαν κατά 37,4 χιλ., όταν την αντίστοιχη περίοδο πέρυσι η αύξηση ξεπέρασε οριακά τις 31 χιλ. Αυτό σημαίνει ότι η ανεργία φέτος αυξήθηκε περισσότερο λόγω της εποχικότητας. Μάλιστα, μια προσεκτική μελέτη των στοιχείων δείχνει ότι η αύξηση αυτή οφείλεται στη μεγαλύτερη από πέρυσι αύξηση των ανέργων γυναικών, οι οποίες κατέγραψαν άνοδο κατά 3,5% φέτος έναντι 1,8% πέρυσι την ίδια περίοδο. Συμπερασματικά, παρά τη μεγαλύτερη εποχική αύξηση της ανεργίας που σημειώθηκε το τέταρτο τρίμηνο του 2017, σε επίπεδο έτους διατηρήθηκε η τάση αποκλιμάκωσης του ποσοστού ανεργίας, στοιχείο που είναι ενθαρρυντικό για την πορεία της αγοράς εργασίας.

Η μεταβολή της ανεργίας δεν ήταν όμοια σε ολόκληρη τη χώρα. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.1.3, ο αριθμός των ανέργων μειώθηκε σε ετήσια βάση σχεδόν σε όλες τις περιφέρειες. Εξαιρέση αποτελούν τα νησιά του Βορείου Αιγαίου, τα Ιόνια νησιά και τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου. Υπενθυμίζεται ότι τα νησιά του Βορείου Αιγαίου πλήττονται από την προσφυγική κρίση και είναι πολύ πιθανό η αύξηση της ανεργίας να οφείλεται σε μείωση των τουριστικών ροών. Προς τούτο αναφέρεται ότι το τελευταίο τρίμηνο του έτους (2017γ-2017δ) το ποσοστό ανεργίας των ατόμων άνω των 15 ετών αυξήθηκε κατά 3,3 εκατοστιαίες μονάδες, όταν σε άλλες τουριστικές περιοχές η αύξηση ήταν πολλαπλάσια, άρα επέδειξε μειωμένη εποχική

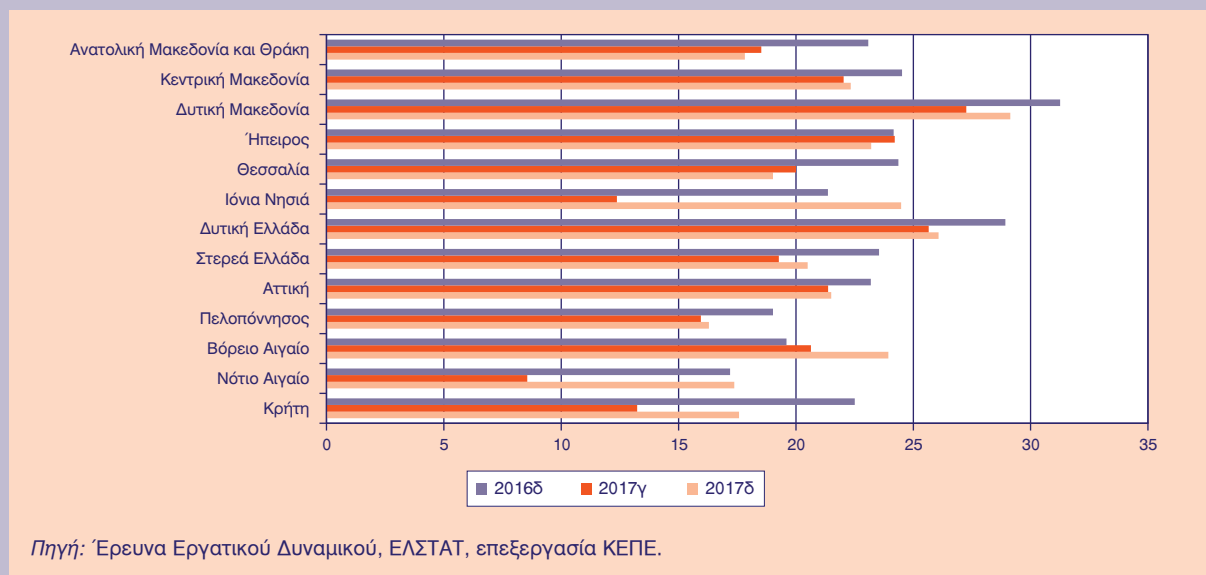
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.2
Ποσοστό ανεργίας για επιλεγμένες πληθυσμιακές ομάδες

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

8. Σημειώνεται ότι ένα άτομο μπορεί να συμμετέχει και στις δύο ομάδες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.3
Ποσοστό ανεργίας κατά περιφέρεια

ευαισθησία. Για του λόγου το αληθές, η ανεργία αυξήθηκε κατά 8,8 εκατοστιαίες μονάδες στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου και κατά 12,1 εκατοστιαίες μονάδες στα Ιόνια νησιά σε τριμηνιαία βάση. Σε ετήσια βάση δε, η ανεργία αυξήθηκε στα νησιά του Βορείου Αιγαίου (4,3 εκατοστιαίες μονάδες) και στα Ιόνια νησιά (3,1 εκατοστιαίες μονάδες). Η εξέλιξη της ανεργίας στα Ιόνια νησιά δεν μπορεί να ερμηνευτεί εύκολα, καθώς δεν συντρέχουν κάποιοι φανεροί λόγοι για αυτήν, όπως στην περίπτωση των νησιών του Βορείου Αιγαίου. Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό ανεργίας

υποχώρησε σημαντικά στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και στη Θεσσαλία. Η μείωση αντιστοιχεί σε 24,2% λιγότερους ανέργους στην πρώτη (14,4 χιλ.) και σε 21,4% λιγότερους ανέργους στη δεύτερη (16,3 χιλ.). Στην Αττική, όπου διαμένει περίπου ο μισός πληθυσμός της χώρας, η αποκλιμάκωση της ανεργίας ήταν ασθενική τον τελευταίο χρόνο, όπως μαρτυρά η μείωση του ποσοστού ανεργίας κατά μόλις 1,7 εκατοστιαίες μονάδες. Ωστόσο, λόγω απόλυτου μεγέθους, η μείωση αυτή ευθύνεται για το 1/3 της μείωσης των ανέργων σε εθνικό επίπεδο.